

พื้นฐานปรัชญาสังคมและการเมืองเพื่อรัฐประศาสนศาสตร์

Fundamental Social and Political Philosophy

for Public Administration.

¹พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม, ²พระลิขิต ทินปญโญ และ ³พูนศักดิ์ กมล

¹Mongkholkhan Thitadhammo, ²Phra Likit thinnapanyo and ³Poonsak kamol

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Poonsakkamol@gmail.com

Received May 10, 2020; Revised July 12, 2020; Accepted August 25, 2020

บทคัดย่อ

การศึกษาแนวคิดพื้นฐานปรัชญาสังคมและการเมืองเพื่อรัฐประศาสนศาสตร์ เป็น การศึกษาความหมายแนวคิดทางปรัชญาที่มีความสำคัญต่อสังคมในเชิงปฏิบัติและมีผล ต่อเนื่องจนถึงการบริหารในระบบของการเมืองการปกครอง ที่เป็นพื้นฐานทางปรัชญาเพื่อ ศึกษาปรัชญาการปกครองในทัศนะของนักปรัชญาต่างๆ ที่มีผลต่อการเมืองการปกครองของ ประเทศ นักปรัชญาตะวันตกจึงให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องปรัชญาการปกครองเป็นหลัก สำคัญ เช่น หลักการปกครองและการเป็นผู้ปกครองของนักปรัชญา เช่น อริสโตเติล กล่าวว่า การปกครองเน้นที่ความสุขของประชาชนเป็นหลัก รูปแบบการปกครองแต่ละรูปแบบ นั้นไม่มีความเท่าเทียมกันเพราะขึ้นอยู่กับการบริหารของผู้ปกครองว่ามีการใช้หลักปรัชญา สังคมและการเมืองเพื่อสอดคล้องกับแนวคิดที่จะปรับใช้รูปแบบใดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ ส่วนรวมอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : ปรัชญา, การเมือง, รัฐประศาสนศาสตร์,

Abstract

A Study on Fundamental Social and Political Philosophy for Public Administration is to study the meaning of philosophical thought that is important for society in practice and continuous effect towards the administration in the system of government. It is the fundamental philosophy in order to study governance philosophy from various views of philosophers that affects the governance of the country. Western philosophers, thus, principally focused on governance philosophy. For example, governance principles and the rulers in Aristotle's view, it was said that governance should principally focus on happiness and peace of the people. In each form of government, however, there has scarcely been equality because it depends on the administration of the rulers whether they use social and political principles in relation to the choice of the applied thoughts for the real benefits of the whole society.

Key words: Philosophy, Politics, Public Administration,

บทนำ

ปรัชญาการปกครองคือแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง การคุ้มครองดูแลรักษา ควบคุม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) ซึ่งเป็นการปฏิบัติการของผู้ปกครอง ในการจัดระเบียบทางสังคมและทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบ และได้รับผลประโยชน์จากการที่อยู่ในรัฐนั้น โดยเฉพาะรัฐที่ถูกจัดทำขึ้น เพื่อมีจุดมุ่งหมายแก่การตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน ถ้าจะขยายให้ชัดเจนแล้วก็คือ กิจกรรมทุกอย่างที่รัฐบาลจะต้องกระทำ จะโดยผ่านระบบราชการ ระบบรัฐวิสาหกิจ หรือผ่านกิจกรรมของเอกชนก็ตาม ซึ่งจุดมุ่งหมายของงานดังกล่าว จะต้องเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เป็นการส่วนรวม ความต้องการของประชาชนแยกออกได้เป็น 2 กรณีที่สำคัญ คือ (1) ความต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (2) ความต้องการความสะดวกสบาย (ชรินทร์ สันประเสริฐ, 2546 :157)

นักปรัชญาตะวันตก เช่น อริสโตเติล เป็นอีกคนหนึ่งทีุ่ดถึงรูปแบบของระบบการเมืองการปกครอง เขากล่าวว่า การวัดความดี ความยุติธรรมของรัฐนั้น ก็คือความสามารถที่จะรับใช้ผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคม ส่วนรัฐที่เลวก็คือ รัฐที่มีรูปแบบการปกครอง ที่อำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ปกครองเท่านั้น จากการคำนึงถึงเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนและผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองทำให้ อริสโตเติลสามารถแบ่งการปกครองออกเป็น 6 รูปแบบ โดยพิจารณาจากเงื่อนไข 2 ประการคือ (1) จำนวนผู้ปกครองหรือจำนวนบุคคลที่ใช้อำนาจอธิปไตยว่าเป็นบุคคลคนเดียว คณะบุคคล หรือคนส่วนใหญ่ (2) พิจารณาจากจุดหมายในการปกครองว่าเป็นการปกครองเพื่อใคร เพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม หรือเพื่อผลประโยชน์ของตัวผู้ปกครองและพวกพ้องเป็นสำคัญ เมื่อกล่าวถึงการปกครอง สิ่งที่มีความสำคัญต่อการปกครองคือ ผู้นำด้านการปกครอง มาเคียวเวลลี ได้กล่าวว่า ผู้ปกครองจะต้องมีความฉลาด มีอำนาจ มีไหวพริบทางสติปัญญาสูง และที่สำคัญผู้ปกครองจะต้องเป็นได้ทั้งสิงโตและสุนัขจิ้งจอก การปกครองจึงจะสามารถเดินหน้าไปได้

จะเห็นได้ว่า การศึกษาปรัชญานั้น แท้จริงแล้วคือการศึกษาแนวความคิดของนักคิดในสมัยโบราณ ซึ่งท่านเหล่านั้นได้ค้นคว้าหาความเป็นจริงในจักรวาลที่ท่านเหล่านั้นมีชีวิตอยู่นักคิดเหล่านั้นถูกเรียกว่าเป็น “นักปรัชญา” ซึ่งมีทั้งนักคิดชาวตะวันออกและตะวันตก ในทางตะวันตกนั้นนักคิดเริ่มแรกในสมัยกรีก มิได้ผูกพันแนวความคิดของตนเองอยู่กับศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี หากแต่ท่านเหล่านั้นได้มีความคิดเป็นจริงของโลกอย่างอิสระ นักคิดบางท่านถึงกับเป็นที่เกรงกลัวของนักปกครองในสมัยนั้น ซึ่งยังมีผลให้ท่านเหล่านั้น ถูกจับกุมขังและต้องโทษประหารชีวิต ให้ดื่มยาพิชิตาย ดังท่าน “โสกราตีส” เป็นต้น จะเห็นว่านักคิดของชาวกรีก ได้วิวัฒนาการขึ้นมาตามลำดับโดยสืบทอดขบวนการจากการคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงในจักรวาลมาถึงความคิดเกี่ยวกับการบริหารประเทศ เกี่ยวกับศึกษาของคนในรัฐ นอกจากนั้นบางสำนักยังได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอะตอมปรมาณู ซึ่งต้องยอมรับว่าแนวความคิดเหล่านี้ ได้กลายมาเป็นทั้งวิทยาศาสตร์ตามธรรมชาติ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ในการค้นคว้าสืบทอดมา นอกจากนั้น นักคิดเหล่านี้ยังได้เสนอรูปแบบการปกครองออกเป็นลักษณะต่างๆ โดยมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า การปกครองแบบไหนเหมาะสม และการปกครองแบบไหนที่เป็นทรราชย์ ซึ่งรูปแบบการปกครองที่นักคิดเหล่านั้นคิดไว้ เช่น เพลโต ได้พูดถึงอุดมรัฐหรือในอุดมการณ์ ซึ่งได้แบ่งการปกครองออกเป็น 4 รูปแบบ เช่น

การปกครอง โดยกลุ่มชนที่มีระเบียบวินัยคือทหาร เรียกว่าการปกครองแบบเผด็จการ เพราะความที่คนมีระเบียบวินัยนั้น เข้ามาบริหารประเทศแล้ว เกิดคดโกง สร้างความมั่งคั่งให้แก่หมู่ แก่คณะการปกครอง แบบใหม่ก็เข้ามาแทนที่นั่น คือการปกครองที่เรียกว่าอริกาซี คือ คนกลุ่มน้อยคดโกงแล้วร่ำรวย ได้นำอิทธิพลจากการคดโกงนั้นมาขับไล่ การปกครองแบบที่ 1 ออกไป

หลังจากที่กลุ่มที่ 2 นี้ เป็นผู้มีความชำนาญในการคดโกงอยู่แล้ว เมื่อได้อำนาจรัฐ เขาก็ได้เพิ่มความคดโกงทรยศกับประชาชนมากขึ้น ดังนั้นกลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มชนชั้นผู้ดี หรือที่เรียกว่า อภิชนาชน คือชนผู้ที่มีตระกูลสูง ความรู้ดี ได้เข้ามาปกครองแทนที่ ผลสุดท้ายกลุ่มชนชั้นผู้ดีนี้ก็ดีแต่ชื่อ แต่การปฏิบัตินั้นเลวทรามต่ำช้า กอบโกยเห็นประโยชน์ส่วนตนไม่แพ้สองกลุ่มดังกล่าว เมื่อเป็นเช่นนั้นอำนาจรัฐก็ตกลงไปอยู่ในมือของพวกเขา “เผด็จการทรราช” หรือเรียกว่า พวกที่แรนนี่ คือพวกที่คดโกงอย่างหนักหน่วง แล้วการปกครองก็หมุนไปสู่วัฏจักรดังกล่าวแล้ว

เพราะฉะนั้น การศึกษาแนวความคิดของ “ปรัชญากรีก” ซึ่งเป็นพื้นฐานของชาวตะวันตกในปัจจุบัน จึงไม่ใช่เรื่องที่เราคิดว่าเป็นเรื่องยาก แต่ถ้าหากว่าเราศึกษาอย่างละเอียดมีความระมัดระวังและพยายามเข้าใจ ตามกระบวนการวิวัฒนาการแห่งความคิดนั้น เราจะพบว่า ความเจริญรุ่งเรืองของชาวกรีกชาวเอเชียไมเนอร์ ชาวโรม และมหาประเทศทางตะวันตก ได้อาศัยหลักแนวความคิดเหล่านั้นเข้ามาสู่ความเป็นผู้ที่เราจำเป็นต้องศึกษาดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ การเขียนบทความเรื่องพื้นฐานปรัชญาสังคมและการเมืองเพื่อรัฐประศาสนศาสตร์ ก็เพื่อศึกษาปรัชญาการปกครองในทัศนะนักปรัชญาต่างๆที่มีแนวคิดในเรื่องของการเมืองการปกครองดังจะได้ศึกษาตามลำดับไป

ความหมายของปรัชญา

หากจะกล่าวถึงความหมายของปรัชญาแล้ว ก็จะมีผู้กล่าวว่าปรัชญาคือการเข้าไปศึกษากฎเกณฑ์ของสัจธรรมโดยทั่วไปหรือเข้าไปศึกษาเกี่ยวกับกรณีเฉพาะเช่นความรู้ของมนุษย์ หรือคุณค่าของมนุษย์ และรักในความรู้ใสสะอาดหาความรู้ (Standard College Dictionary, 1953) จึงมีคำอธิบายว่า ปรัชญามาจากคำสองคำ คือ “ปร” กับ “ชญา” คำว่า ปร

แปลว่า ประเสริฐ ชญา แปลว่า ความรู้ ดังนั้น คำว่าปรัชญาจึงแปลว่า “ความรู้อันประเสริฐ” (จันงค์ ทองประเสริฐ, 2518) ซึ่งหมายถึงความรู้ที่เกิดหลังจากสิ้นความสงสัยแล้วนี้ นับว่าเป็นมูลรากแห่งปรัชญาและตัวปรัชญา ก็คือการอธิบายความรู้ตามหลักเหตุผล ส่วนคำว่า Philosophy มาจากคำภาษาละติน 2 คำ คือ “Philo” กับ “Sophia” Philo แปลว่า ความรัก โซเฟียแปลว่าความรู้ เพราะฉะนั้น Philosophy จึงแปลว่า ความรักในความรู้ ความรู้หรือปัญญาในที่นี้ หาได้หมายรวมถึงเพียงความรู้ทั่วไปเท่านั้นไม่ แต่ยังหมายถึงการตัดสินคุณค่าของสิ่งต่างๆในชีวิตโดยความเป็นธรรมชาติอีกด้วยและปรัชญายังเป็นสถานะที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์ในตัว เป็นแนวคิดที่ไม่มีระบบ และมีระบบ มีทั้งคลุมเครือและไม่คลุมเครือยังไม่เป็นตัวปัญหาที่แท้จริงเพราะยังเป็นปรัชญาอยู่เพราะฉะนั้น ปรัชญาจึงแตกแยกออกเป็นสาขาและเป็นพื้นฐานให้เกิดวิชาการแขนงต่างๆ ดังนั้น ปรัชญาสามารถเปรียบได้กับแม่น้ำนั้นอาจจะแปรสภาพเป็นน้ำฝน น้ำปัสสาวะ ตามแต่จะกลายเป็น แต่มาจากทะเลทั้งนั้น ดังนั้นนักปรัชญาคือนักค้นคิดหาเหตุผลของสภาวะวัตถุธรรมต่างๆเพื่อรับรู้แล้วนำไปปฏิบัติเพื่อความไพบูลย์ของมนุษย์

เพราะฉะนั้น ปรัชญาคือความคิดและความพยายามที่จะหาคำตอบจากปรากฏการณ์ของธรรมชาติ และกระบวนการของความสุขของแต่ละชีวิต เมื่อเป็นเช่นนั้น (Vatsayayan, 1974) ได้แบ่งสาเหตุที่ทำให้เกิดปรัชญา ดังนี้

- (1) เกิดจากความสงสัย
- (2) เกิดจากความประหลาด
- (3) เกิดจากการตรวจสอบวิจารณ์
- (4) เกิดจากการมองโลกด้วยความมีใจกว้าง
- (5) เกิดจากการยอมรับการแนะนำและประสบการณ์ และความมีเหตุผล
- (6) เกิดจากความไม่มีอุปาทาน คือไม่ยึดมั่น ถือมั่นแต่อย่างเดียว
- (7) อีกความหมาย แสดงหาความจริงไม่หยุดหย่อน
- (8) ไม่รีบเร่งที่จะหาข้อสรุปในเนื้อหาของแต่ละปรัชญา

เราได้เข้าใจความหมายทางปรัชญามาพอสมควร ก็เพื่อให้รู้ถึงแนวคิดพื้นฐานทางปรัชญาว่า มองการบริหารสังคมในรูปแบบใดและมีการวางแผนอย่างไรต่อการบริหารบ้านเมือง ด้วยเหตุนี้ เราจะมาศึกษาแนวคิดทางการเมืองกับตามแบบต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องของการเมืองการปกครองว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดของนักปรัชญาอยู่บ้าง

หรือไม่ แต่จากที่ศึกษามากก็พอจะมองเห็นว่า ไม่ว่าจะกฎหมายใดๆ ที่เกิดขึ้นและการปกครองรูปแบบใดที่เกิดขึ้นมา ก็จะไม่พ้นแนวคิดของนักปรัชญา ที่เป็นนักคิดในด้านการเมืองการปกครอง เป็นผู้คิดค้นระบบระเบียบกฎหมายทฤษฎีต่างๆ เพื่อที่จะปกครองผู้คนและปกครองกลุ่ม

ด้วยเหตุนี้ การคิดเรื่องการเมืองการปกครองก็จะหนีไม่พ้นเรื่องการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์และการกระทำของมนุษย์ว่ามีความผิดชอบอย่างไรและหลังจากที่กระทำลงไปแล้วผู้ที่กระทำมีความรับผิดชอบอย่างไรและกฎที่ตั้งขึ้นมาสามารถที่จะเอาผิดและสามารถที่จะช่วยเหลือผู้กระทำผิดได้ในรูปแบบใดบ้าง จึงเกิดมีการเมืองการปกครองขึ้นมาเพื่อบังคับใช้กับมนุษย์ที่อยู่กันอย่างเป็นกลุ่มเครือพินทุระเบียที่ตนเองได้ตั้งขึ้นมา อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่หลากหลายก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนามาที่สอดคล้องกับการเมืองดังที่จะได้ศึกษาแนวคิดทางการเมืองเป็นลำดับไป

แนวคิดทางการเมือง

การปกครองบ้านเมืองให้อยู่ได้อย่างมีความสุขนั้น จำต้องมีการศึกษาถึงแนวคิดทางการเมืองการปกครอง ที่จะได้นำมาศึกษาต่อไปนี้เป็นแนวคิดของนักคิดต่าง ๆ ดังจะได้กล่าวไปตามลำดับ ภูมิศาสตร์ สังคม การศึกษา เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรมแต่ละประเทศ การเมือง เป็นศาสตร์และเป็นทั้งศิลป์ เพราะการเมือง (ส.เสถบุตร, 2500) หมายถึง ความฉลาด ความสุขุม นโยบาย วิถีทาง อุบาย หรือถ้าขยายคำว่าวิชา เช่น วิชาการเมืองแล้วหมายถึง วิชาการปกครอง ศิลปะแห่งการปกครอง นโยบายทางการเมือง หรือการเมือง ซึ่งตีความกว้างทั้งประเทศ ซึ่งมีลักษณะเป็นมหภาค และมีลักษณะเป็นจุลภาค คือมีผลกระทบต่อการบริหารของชีวิตทุกหนทุกแห่งทั่วประเทศและอาจจะทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโครงสร้างการพัฒนาทุกระดับ และส่วนชีวิตของคนและสัตว์ ย่อมมีผลบวกจากกระบวนการทางการเมืองทั้งนั้น

นักปรัชญากรีกที่มีความคิดเกี่ยวกับรัฐในยุคแรกคือนักปรัชญาสำนักไพเรทอรัส เป็นตัวแทนของชาวกรีก ที่สอนว่า “แต่ละบุคคลควรจะมีมอภายและชีวิตให้แก่รัฐ” แต่ปฏิบัติตามรัฐและสมาชิกแต่ละคนจะต้องนับถือผู้มีอำนาจและกฎหมายและยอมมอบชีวิตเพื่อรัฐ Democritus กล่าวว่า แต่ละคนควรเสียสละเพื่อส่วนรวมเพื่อความสุขของรัฐ เพราะถ้า

หากรัฐมีนักบริหารที่ดี คนในรัฐก็ได้รับความปลอดภัยสูง ถ้ารัฐมีฐานะดีทุกสิ่งที่ก้าวหน้า ถ้าหากว่ารัฐโคตรโกงทุกสิ่งก็เลวร้าย การช่วยเหลือสวัสดิการจึงเป็นหน้าที่ของรัฐ และรัฐควรบริการคนทุกคน มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งทำให้มีความคิดเป็นอิสระเกี่ยวกับทฤษฎีทางการเมือง ประชาชนเริ่มวิพากษ์วิจารณ์อำนาจเก่าๆ ของรัฐและเริ่มต้นที่จะมีความคิดทางเสรีภาพและพูดถึงสิทธิและความไม่มีเสรีภาพจากรัฐบาลของเขา ลัทธิส่วนบุคคลจึงเกิดขึ้น Individualism (ปัจเจกนิยม)

บางคนแนะนำว่าประชาชนควรจะไม่ปฏิบัติตามเจ้าหน้าที่และรวมกันเพื่อคัดค้านและวิพากษ์วิจารณ์ระบบการเมืองแบบเก่า นักปรัชญาสำนัก Sophists ได้พูดถึงแนวความคิดที่ทันสมัยเกี่ยวกับทฤษฎีนิยมส่วนบุคคลที่เขาให้ความสนใจไม่ใช่อยู่ที่กลุ่มแต่ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล และพวกเขาต้องการเสรีภาพ สอนแต่ละบุคคลให้เสาะแสวงหาความสำเร็จและไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนั้นสำนัก Sophists กล่าวว่า กฎหมายเขียนขึ้นจากบุคคลผู้อ่อนแอของสังคมเพื่อจะควบคุมบุคคลที่แข็งแรง

การสนทนาระหว่างเพลโตและSophists ที่มีชื่อเสียงในหัวข้อที่ว่า Gorgias ซึ่งเพลโตโต้แย้งว่า ผู้ออกกฎหมายเป็นชนส่วนมากที่อ่อนแอและออกกฎหมายมาเพื่อผลประโยชน์เพื่อยกย่องตัวเองและข่มบุคคลที่เข้มแข็งกว่าผู้ที่มีความสามารถมากกว่าคนเท่านั้นและย้ายต่อไปว่าบุคคลที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามกฎหมายของบุคคลที่อ่อนแอต่อกฎหมายของแผ่นดินและปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามกฎหมายผู้ที่อ่อนแอและโง่เขลา แนวความคิดดังกล่าวมาอาจจะเรียกว่า Anarchy ที่มีความคิดที่จะปฏิวัติต่อผู้มีอำนาจ แต่ละบุคคลก็มีความคิดเห็นเช่นนั้น ดังนั้น โซฟิสต์ จึงมีอิทธิพลต่อกลุ่มชนและเป็นผลเสียต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐเอเธนส์ พวก Sophists เป็นจำนวนมากไม่ต้องการให้เรื่องเช่นนั้นเกิดขึ้นแต่พวกเขาไม่พอใจต่อแนวความคิดทางขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณที่ว่าประชาชนต้องเป็นของรัฐโดยไม่มีเงื่อนไขทุกกรณีและรัฐจะต้องจับกุมผู้คิดร้ายต่อรัฐเขาไม่มีความคิดที่จะเป็น Anarchy อย่างชัด คือไม่ต้องการรูปแบบของรัฐบาลใด ๆ แนวความคิดอย่างนี้ กลายเป็นอันตรายต่อปรัชญาของรัฐ

แนวความคิดเกี่ยวกับรัฐของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล ซึ่ง xenophen กล่าวว่า โสกราตีส ไม่เคยถามใครที่เขาพบว่า อะไรคือรัฐ อะไรคือรัฐบุรุษ (Statemen) ใครคือนักบริหาร ลักษณะนักปกครองเป็นอย่างไร แม้ว่าท่านไม่ตอบปัญหาเหล่านี้ ก็ได้วางพื้นฐานในการตอบปัญหาที่เน้นความสำคัญของประชาชนคือความรู้ ประชาชนที่ดีก็คือเสาะแสวงหา

ความรู้ที่ถูกต้องและโสคราติสกล่าวว่า ถ้าหากประชาชนค้นพบความรู้ที่ถูกต้องเขาจะปฏิบัติถูกต้องและเป็นมิตรภาพกับเพื่อนฝูง โสคราติสเห็นความเลวร้ายของรัฐเอเธนส์ใช้เวลาส่วนมากในการชี้ปัญหาและวิพากษ์วิจารณ์ รัฐบาลว่าบริหารผิดพลาด ท่านเป็นคนซื่อสัตย์ต่อเมืองเอเธนส์ เมื่อท่านถูกศาลเอเธนส์ประหารชีวิตทุกคนรู้ว่ามันไม่ยุติธรรม ท่านปฏิเสธเพื่อนของท่านที่จะให้สินบนแล้วหนีไปท่านกล่าวว่าเราไม่ควรทำลายกฎหมายของรัฐแม้ว่ากฎหมายนั้นมันไม่ยุติธรรม รัฐก็เหมือนแม่ที่ให้ชีวิตและทำให้เขาเป็นโสคราติส

เพลโต ท่านเป็นลูกศิษย์ของโสคราติส มองปัญหาเกี่ยวกับรัฐคล้ายกับอาจารย์ โดยกล่าวว่ารัฐมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะพัฒนาให้แต่ละบุคคลก้าวหน้า เพราะถ้าแต่ละบุคคลเป็นคนดีย่อมทำให้เกิดกลุ่มชนที่ดี ดังนั้น หน้าที่ของรัฐคือทำให้ทุกคนมีชีวิตที่ดี แต่ละบุคคลควรจะเป็นที่สงรองจากรัฐ ซึ่งเราจะพบว่าการพัฒนาสังคม การเมืองและปรัชญาทางกฎหมายที่เป็นขนบธรรมเนียมปรัชญาทางการเมืองของชาวยุโรปนั้น สามารถพิจารณาได้จากกาลสมัยของเพลโต ซึ่งเราสามารถกล่าวได้ว่า โครงสร้างปรัชญากรีกและโครงสร้างทางวิชาการ การทหาร การก่อสร้าง ได้พัฒนามาจากแนวความคิดจากสมัยกรุงโรม

ปรัชญาทางการเมืองของอริสโตเติล ครั้งแรกอริสโตเติลมีพื้นฐานทฤษฎีทางการเมืองจากรัฐที่ดีขึ้นอยู่กับธรรมชาติของคน เมื่อเพลโตให้แต่ละบุคคลมีอำนาจสูงกว่ารัฐ ดังนั้น อริสโตเติลปรับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคน โดยกล่าวว่า บุคคลเป็นสัตว์สังคมและสัตว์ทางการเมืองตามธรรมชาติ เอกบุคคลไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างปกติหรือมีชีวิตที่ดีได้ ถ้าหากไม่มีสังคม ดังนั้นเป้าหมายของรัฐต้องเตรียมบุคคลเพื่อความสุขสูงสุด โดยทุ่มเทชีวิตเพื่อติดตาม วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปะ กิจกรรมทางการเมือง คำนว้าทางวิทยาศาสตร์และเหนือสิ่งอื่นใดนักปรัชญาในโลกของอริสโตเติลนั้นคำว่า Citizenship นั้น หมายถึงเฉพาะคนชั้นสูงเท่านั้น ส่วนทาสและชาวนานั้นเป็นคนจน บังคับให้ทำงาน ส่วนคนชั้นสูงเท่านั้นมีเวลาว่างเพื่อกิจกรรมทางการเมือง วิทยาศาสตร์และปรัชญา พวกเหล่านี้มีโอกาสเพื่อมีชีวิตที่ดีได้รับความสุขและเป็นผู้มีศีลธรรมดี ส่วนรัฐที่ดีนั้นเป็นภาวะที่เกี่ยวข้องกัน จะไม่มีการปกครองแบบไหนที่ดีที่สุดตลอดกาล รัฐบาลที่ดี คือ รัฐบาลที่ปกครองเพื่อยกฐานะของประชาชน แต่รัฐบาลที่คิดโกงนั้น คือรัฐบาลที่แสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตน

อริสโตเติล แสดงให้เห็นว่า ความดี คือความสุข (Happiness) การที่มนุษย์แสวงหาความดี เท่ากับว่าพวกเขาแสวงหาความสุข ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต ความดีและความสุขเป็นเรื่องเดียวกัน (พระราชวรมุนี (ประยูร ธรรมจิตโต), 2544) ชีวิตที่มีความสุข

เช่นนี้จะเป็นไปได้ ก็เฉพาะแต่เมื่อคนได้อยู่ในสังคมที่มีสภาพอันดีงาม มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถจะพัฒนาความสามารถของตนได้ดีต่อเมื่อมนุษย์ได้มีส่วนร่วมอยู่ในชีวิตของสังคมเท่านั้น มนุษย์ได้มีส่วนร่วมอยู่แล้วในครอบครัว ในหมู่บ้าน แต่นี่ก็เป็นเพียงรูปแบบขั้นมูลฐานของชีวิตในสังคมเท่านั้น ในนครรัฐที่มีการดำเนินงานอย่างสมบูรณ์ดี มีสถาบันการปกครองดี มีวัฒนธรรมที่ดีงามเท่านั้น ที่มนุษย์ในฐานะเอ็กัตถบุคคลจะแสวงหาชีวิตที่ดีงามได้ อย่างเช่นเราจะกล่าวว่า คนเล่นหมากรุก เขาอยู่คนเดียวตามลำพังไม่ได้ ธรรมชาติอันแท้จริงของเขานั้น เราจะสังเกตเห็นได้ก็ต่อเมื่อ เขามีความสัมพันธ์กับนักเล่นหมากรุกคนอื่น เช่นการเดินตัวหมากรุก ความสัมพันธ์กับตัวหมากรุกทั้งหมดในกระดานหมากรุก และกติกาของการเล่นหมากรุก

ยิ่งกว่านั้น ความประพฤติปฏิบัติโดยปกติธรรมดา ซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งสภาพที่แท้จริงของคนนั้น หาได้เป็นอิสระจากภาวะของสิ่งแวดล้อมไม่ มนุษย์ต้องการความพอเพียงทางด้านวัตถุ ต้องการมิตรสหาย ต้องการมีสุขภาพที่สมบูรณ์ มีความงามและมีโชคอำนวยให้เพื่อประกอบเป็นภาวะของชีวิตที่มีความเป็นไปอย่างน่าพอใจ ที่ปราศจากอุปสรรคอันใดมาขัดขวาง

เมื่อเป็นอย่างนี้ ในความเป็นจริงแล้วมนุษย์ต้องการวัตถุสิ่งของ เพื่อนำมาซึ่งความสะดวกสบาย เช่น ต้องการซื้อรถยนต์เพื่อสะดวกในการเดินทาง แทนการเดินทางด้วยเท้า ต้องการความสุข ต้องการความดี เป็นต้น แต่ว่าการแสดงออกตามความเป็นจริงนั้น เกิดขึ้นเองด้วยความรู้สึกที่ดีมาก่อนโดยไม่ต้องบังคับ เหมือนผู้ปกครองที่ดี จะมีแรงขับบางอย่างที่เกิดขึ้นในตัวให้เขากระทำในสิ่งที่ดีงาม เกิดความเมตตา สงสาร อยากจะช่วยเหลือเขาในลักษณะอย่างนี้

แนวคิดของอาริสโตเติล ยังแสดงย้ำความสำคัญในเรื่องการดำรงชีวิตแบบทางสายกลางว่า เป็นทางประเสริฐ เพราะเป็นทางสายกลางของอาริสโตเติล ที่เรียกว่า สุวรรณมรรคา (Golden Means) เป็นคุณธรรมเหมาะสมที่สุด (บุญมี แท่นแก้ว, 2539:19) อันเป็นทางแห่งความพอเหมาะพอควร อันเป็นหนทางที่นำไปสู่ชีวิตที่ดีงามที่สุด เราจำเป็นต้องเป็นคนกล้าหาญ แต่ไม่ใช่คนบ้าบิ่น เราต้องเป็นคนรอบคอบ แต่ไม่ใช่คนขี้ลาด เราต้องมีโศกทรพย์พอเหมาะกับความจำเป็น แต่ไม่ใช่มีมากเกินไป หรือมีน้อยเกินไป คุณธรรมนั้นคือสิ่งที่ทำให้เกิดความเหมาะสมพอดีพองาม (วศิน อินทสระ, 2544) และสิ่งที่ทำให้เกิดความสะดวกสบายในสภาพการณ์ต่างๆ เราจะต้องหลีกเลี่ยงวิธีการแห่งการดำรงชีวิตอันสุดโต่งที่ปราศจากความ

พอดี หลักจริยธรรมที่ยอมรับกันว่า เป็นสิ่งที่ดีงามของชีวิตนั้น คือ หลักการที่บุคคลผู้เป็นที่เคารพนับถือของยุคนั้นสมัยนั้นเป็นผู้กำหนดขึ้นไว้ให้ โดยทั่วไปแล้วชีวิตในอุดมคตินั้นก็คือชีวิตตามทัศนะและความคิดเห็นของบุคคลผู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นบุคคลที่เป็นหลักของบ้านเมือง เป็นบุคคลผู้มีสติปัญญาเป็นเลิศของบ้านเมืองนั่นเอง

แนวความคิดของนักคิดสำนัก Epicurean ได้พัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐให้เหมาะสม เขาบอกว่าชีวิตในสังคม Social life is based on self-interests and individualism มีพื้นฐานเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตัวแต่ละบุคคลประกอบด้วย เราเป็นสมาชิกของ Social Group ซึ่งเราพบว่า แต่ละกลุ่มก็แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตัว เพราะกลุ่มจะให้การปกป้องแก่ตน ดังนั้น จะต้องมีความยุติธรรม เราก็อาจจะไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย Epicurean ไม่เชื่อการร่วมมือในสาธารณะ จึงมีความสุขแต่ส่วนบุคคล ดังนั้น เขากล่าวว่าคนฉลาดจะต้องร่วมมือกับสาธารณะและไม่รับผิดชอบต่อสาธารณะนี้เป็นสาเหตุให้เกิด Pure individualism หรือลัทธิปัจเจกนิยมนั่นเอง

สำนัก Stoics มีความเห็นตรงข้ามกับสำนัก Epicurean ที่พูดถึงสัมพันธภาพคนในกลุ่มที่กล่าวว่า มนุษย์ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น เพราะเขาเกิดมาภายในสังคมที่จำเป็นจะมีชีวิตเป็นกลุ่ม เพราะว่ามันมนุษย์ไม่เป็นสมาชิกของสังคมจักรวาล (A great cosmic society) เป็นรัฐจักรวาล เรามีหน้าที่ผูกพันกับรัฐนี้ ส่วนกฎหมายก็เป็นกฎหมายจากธรรมชาติที่เราจะต้องปฏิบัติตามสำนัก Stoics เน้นว่า จักรวาลมีอิทธิพลมากกว่าแต่ละบุคคลและแต่ละคนจะต้องเสียสละเพื่อรัฐที่ดี

แนวความคิดของ John Stuart Mill และ Herbert Spencer เกี่ยวกับคนและรัฐ ข้อคิดของมิลล์เกี่ยวกับเรื่องการต่อสู้ในสังคม ซึ่งเป็นปัญหาที่เด่นชัดในปัจจุบันนี้ ปัญหาคือว่าความยากจนและความไม่เท่าเทียมกัน ในผลประโยชน์ในสังคมท่านเข้าใจว่า สังคมเกิดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของทุกคน ถ้าหากว่าสังคมไม่ประกันเสรีภาพทางเศรษฐกิจแก่ทุกคนแล้ว สังคมนั้น ก็ไม่ยุติธรรม Herbert Spencer ยอมรับทฤษฎีว่า ปัจเจกชนมีสิทธิในการป้องกันตัวเอง ท่านได้เห็นธรรมชาติของการต่อสู้เพื่อการอยู่รอด ผู้ที่อ่อนแอจะถูกทำลาย ดังนั้น ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพในการต่อสู้ เพื่อพิสูจน์ว่าเขาเหมาะสมที่มีชีวิตอยู่ การต่อสู้เพื่อมีชีวิตรอด เพราะเอกบุคคลขึ้นอยู่กับกลุ่มชน

วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองของอาริสโตเติล

แนวความคิดของอาริสโตเติลนี้ กล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ครอบคลุมได้ดีที่สุดถึงรูปแบบทฤษฎีการเมืองการปกครองของเขา โดยคำนึงถึงธรรมชาติของมนุษย์และโลกของมนุษย์ในทางวัตถุด้วยเสมอไป จากข้อมูลที่กำลังกล่าวมาเหล่านี้ เราอาจเห็นสภาพของวิถีชีวิตของนครรัฐของกรีกสมัยนั้นจุดประสงค์ของอาริสโตเติล ก็คือ หลักข้อเท็จจริงที่เป็นคุณค่าของการปกครอง ที่อาจหารูปแบบการปกครองที่เหมาะสมที่สุดได้ ถ้ามองในด้านของจริยศาสตร์ คงจะกล่าวถึงหลักหรือคุณค่าที่เกิดจากตัวของมนุษย์ที่มีอยู่ในสังคม อันเป็นพลเมืองประกอบไปด้วยคุณธรรมจริยธรรม ศีลธรรมที่เป็นเครื่องเป็นแกนกลาง (วศิน อินทสระ, 2544 :42) เป็นแบบแผนของสามัญสำนึกของมนุษย์เอง จึงจะสามารถตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความดีงามและความสุขของคนส่วนมากเป็นที่ตั้ง และง่ายต่อการปกครองของผู้ปกครอง ซึ่งจะเป็นการปกครองในรูปแบบไหนก็แล้วแต่ ก็จะสามารถปกครองได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว เพราะผู้ได้ปกครองประกอบด้วยคุณธรรมเป็นที่ตั้ง

อาจกล่าวได้ว่า อาริสโตเติลให้ความเห็นเกี่ยวกับรัฐที่ประกอบด้วยส่วนย่อยต่างๆ คือพลเมือง เขากล่าวว่า คนที่อาศัยอยู่ในเมือง คือ พลเมืองนั้น เป็นไปไม่ได้ หากควรเป็น “คนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและในการบริหารงานของรัฐ” พลเมืองควรรู้ว่าเมื่อไรควรเชื่อฟัง เมื่อไรควรใช้อำนาจ โดยหวังผลคือคุณงามความดีสำหรับรัฐเสมอไป อุปมานครรัฐว่าเป็นกีฬา พลเมืองต้องเป็นผู้เล่น ไม่ใช่ผู้ดู พลเมืองดีคือคนที่ทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จำเป็น เพื่อความดีของรัฐ ที่จำต้องถามก็คือพลเมืองดีเป็นคนดีด้วยหรือไม่ คำตอบก็คือ ในแต่ละเมืองมีหน่วยงานต่าง ๆ มาก คนที่จะทำงานเหล่านี้ได้ต้องเป็นพลเมืองดี คือ คนที่สามารถทำการงานของรัฐได้ตามรัฐธรรมนูญเพื่อเพื่อความดีของรัฐ แต่หากจำเป็นต้องเป็นคนดีด้วยไม่ เช่น ต้องทำสงครามเพื่อสันติภาพ แต่การทำสงครามต้องฆ่าคน การฆ่าคนจะถือว่าเป็นการทำดีได้อย่างไร ดังนั้นเป็นต้น พร้อมๆ กันนั้นพลเมืองโดยทั่วๆ ไป ก็เชื่อว่าทุกคนจะเป็นคนดี แต่ผู้ที่เป็รัฐบุรุษ หรือผู้ที่รับผิดชอบกับการงานของมหาชนจำต้องเป็นคนดีด้วย ฉะนั้น เมืองที่ดีจะดีด้วยตนเองเท่านั้นไม่ได้ หากต้องมีพลเมืองคนหนึ่งหรือหลายคนร่วมปกครอง โดยพร้อมที่จะใช้อำนาจเท่าๆ กับพร้อมที่จะเชื่อฟังการใช้อำนาจ (ส. ศิวรักษ์, 2520 :27)

ตามทัศนะของอาริสโตเติล ผู้เขียนพอจะสรุปได้ว่า รัฐหรือเมืองนั้นจะมีความสำคัญต่อระบบการปกครองของผู้ปกครองนั้นไม่ได้ เนื่องจากรัฐนั้น ที่เขาเปรียบรัฐ หรือเมืองนั้นเหมือน กีฬา และพลเมืองนั้น เปรียบเหมือน ผู้เล่นกีฬา จึงกล่าวได้ว่า ทั้งรัฐและพลเมืองของ

รัฐต่างมีความสำคัญเท่าเทียมกัน แต่ปัญหาที่ตามมาก็คือ รัฐที่อยู่มีความเหมาะสมมาน้อย แค่นั้น และพลเมืองที่อยู่ในรัฐนั้นสามัคคีกัน มีคุณธรรม จริยธรรมมาน้อยแค่นั้น ถ้าพลเมืองดี มีคุณธรรมรัฐหรือเมืองนั้น ก็ดีไปด้วย ทำให้ผู้ปกครองง่ายต่อการปกครอง เพราะพลเมืองในรัฐอยู่ด้วยกันอย่างสามัคคีกัน เข้าใจกัน อุดมสมบูรณ์ด้วยปัจจัยสี่และมีความสุข

เมื่อเป็นในลักษณะอย่างนี้ การปกครอง ไม่ว่าจะใช้รูปแบบการปกครองแบบไหน ก็ง่ายต่อการปกครอง ทำให้ผู้ปกครองเข้าใจหลักของการปกครอง และสามารถปกครองในรัฐของตนนั้นดี เพราะคนในรัฐเป็นคนดี จะอย่างไรก็ตามที่อาริสโตเติล ได้กล่าวว่า ทุกคนจะเป็นคนดี แต่ผู้ที่เป็นรัฐบุรุษ หรือผู้ที่รับผิดชอบกับภาระงานของมหาชนจำเป็นต้องเป็นคนดีด้วยในแง่คุณความดีของพลเมืองดี และของคนดี ฉะนั้น เมืองที่ดีจะดีด้วยตนเองเท่านั้นไม่ได้ หากต้องมีพลเมืองคนหนึ่งหรือหลายๆ คนร่วมปกครอง จึงจะเป็นการปกครองที่ดี

ปัญหาที่ตามมา กล่าวคือ เมื่อพลเมือง คือคนที่อยู่ในพลเมืองดี แต่ผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นคนไม่ดี ไม่มีหลักในการปกครอง ไม่มีความรู้ หรือวิธีการปกครอง ตลอดถึงไม่คำนึงถึงหลักการปกครองที่ตั้งอยู่ในคุณธรรม จริยธรรม รัฐหรือเมืองนั้นแม้จะนำเอารูปแบบการปกครองแบบไหนใน 6 รูปแบบนั้นมาใช้ ก็ไม่สามารถจะพัฒนารัฐได้และพลเมืองที่อยู่ในรัฐนั้นก็ขาดความสุข ไม่สมบูรณ์ต่อการอยู่ในรัฐนั้น เพราะผู้ปกครองยึดผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม และผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในธรรม อันเป็นหลักของความดีในการปกครอง

จึงกล่าวได้ว่า อาริสโตเติล ไม่ยึดรูปแบบใดในการปกครองว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี หรือรูปแบบการปกครองที่เลว ฉะนั้น ผู้เขียนเมื่อนำมาพิจารณาคงจะหมายเอาที่ผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองดี มีคุณธรรมในการปกครอง รัฐหรือเมืองนั้นก็ดีไปด้วย พลเมืองที่อยู่ในรัฐนั้นก็ดีไปด้วย และประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ดี ตั้งอยู่ในหลักของคุณธรรมจริยธรรมไปด้วย เพราะผู้เป็นผู้นำเป็นคนดี รูปแบบการปกครองที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้นในรัฐของตน อาทิ กฎหมายหรือ รัฐธรรมนูญ ก็จะมีคุณสมบัติไปในตัวด้วยเช่นกัน เพราะผู้ร่างเป็นคนดี ตั้งอยู่ในธรรมในการดำเนินชีวิตในรูปแบบต่างๆ

ชีวิตที่ดียังนั้นต้องการเวลาว่าง เวลาว่างสำหรับที่จะใช้เพื่อการอบรมกล่อมเกลাজิตใจของตน รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องจัดให้คนมีเวลาว่าง และจัดให้คนใช้เวลาว่างนั้น เพื่ออบรมกล่อมเกลাজิตใจของตน ชีวิตที่ประเสริฐยิ่งและดียิ่งนั้น ตามทัศนะของเพลโตและอาริสโตเติล คือชีวิตที่ใช้เพื่อการพัฒนาจิตใจโดยใคร่ครวญพิจารณาหลักธรรมอยู่อย่างสงบ

(Meditation) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตใจอย่างแท้จริง เป็นชีวิตของบุคคลที่หลงใหลใฝ่แสวงหาสิ่งพิเศษอันเป็นสิ่งที่คงอยู่กับกาลเวลาและคู่กับสรรพสิ่งทั้งปวง การใช้ชีวิตเช่นนี้ เป็นชีวิตที่หลุดพ้นจากความปรารถนาที่เลวทราม และความทะเยอทะยานดิ้นรนหาสิ่งที่มีคุณค่าเพียงเล็กน้อยทั้งหมดทั้งปวงโดยสิ้นเชิง

บทสรุป

การที่คนจะมีจริยธรรม มีคุณธรรมได้นั้น เกิดจากตัวบุคคลธรรมดา ที่สามารถมีแรงผลักดันที่เกิดขึ้นมีอยู่ในตัวว่าจะไปทางดี หรือไปทางชั่ว จะขึ้นอยู่กับจิตใจของเขาเป็นผู้สร้างขึ้นมา ด้วยการดำรงชีวิตที่พอเพียง เป็นทางสายกลาง เข้าใจปัญหาที่เห็นตามความเป็นจริง ถ้าเป็นนักปกครองก็ต้องบริหารเวลาให้สมดุลกัน จะเป็นประโยชน์ต่อการอมรมจิตให้มีความอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง ก็จะเกิดความสุข จิตใจมีคุณธรรมจริยธรรม จะเห็นได้ว่าแนวคิดในเรื่องของการบริหารการปกครองในทัศนะของนักปรัชญาท่านนี้มีความใกล้เคียงกับการดำเนินชีวิตเป็นที่สุด เพราะแสดงถึงว่าการบริหารดำเนินไปตามกฎแล้ว แต่เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์เดือดร้อน กฎนั้นย่อมไม่เป็นไปในทางที่ดีนัก ซึ่งต่างจากแนวคิดของสำนักอื่นๆ ที่มีความคิดว่า มนุษย์เราแต่ละกลุ่มก็เสาะแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตัว เพราะกลุ่มจะให้การปกป้องแก่ตน ดังนั้น จะต้องมีความยุติธรรม เราก็อาจจะไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย Epicurean ไม่เชื่อการร่วมมือในสาธารณะจึงมีความสุขแต่ส่วนบุคคล

ดังนั้น เขากล่าวว่าคนฉลาดจะต้องร่วมมือกับสาธารณะและไม่รับผิดชอบต่อสาธารณะ นี่เป็นสาเหตุให้เกิด Pure individualism ลัทธิปัจเจกนิยม หรือแนวคิดของ John Stuart Mill ที่ยอมรับทฤษฎีว่า ปัจเจกชนมีสิทธิในการป้องกันตัวเอง ท่านได้เห็นธรรมชาติของการต่อสู้เพื่อการอยู่รอด ผู้ที่อ่อนแอจะถูกทำลาย ดังนั้นประชาชนจะต้องมีอิสรภาพในการต่อสู้ เพื่อพิสูจน์ว่าเขาเหมาะสมที่มีชีวิตอยู่ การต่อสู้เพื่อมีชีวิตรอด เพราะเอกบุคคลขึ้นอยู่กับกลุ่มชน จากแนวคิดเรื่องการเมืองของนักปรัชญาต่างๆ แสดงให้เห็นว่าการปกครองย่อมมีอยู่ 2 ฝ่ายตลอดก็คือ ฝ่ายที่สนับสนุนแนวคิด นั้นๆ และฝ่ายที่ไม่สนับสนุน จึงเกิดการหาเหตุผลเพื่อมาหักล้างแนวคิดของอีกฝ่ายเป็นหลักตลอดมา

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (2546), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลศัพท์)*,
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต), (2544), *ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- วศิน อินทสระ, (2544), *จริยศาสตร์ (ศาสตร์ที่ว่าด้วยคุณความดีและศิลปะในการตัดสินใจ)*,
กรุงเทพฯ : สำนักบรรณกิจ 1991 จำกัด.
- บุญมี แท่นแก้ว, (2539), *จริยศาสตร์*, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ชรินทร์ สันประเสริฐ, (2546), *ระบบการเมืองการปกครอง 1 เอกสารการสอนชุดวิชา*
มนุษยกับสังคม, หน่วยที่ 1-7, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ, (2518), *ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ* กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- ส.เสถบุตร, (2500), *New Model English-Thai Dictionary*, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ส. ศิวรักษ์, (2520), *นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง*. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- อ่านเดียน คำดี, (2522), *ปรัชญาตะวันตก*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Standard College Dictionary, (1953), New York : Harcont, Brace & world.
- Vatsasyayan, *Metaphysice and general Philosophy*, (1974), Murut : Nauynantar
Press.
- S.L.Frost, Jr. (1951), *Basic Teaching of the Great Philosophers* (New York:
Barnes & Noble, Inc.